

Perhe, lapsuus ja tulevaisuuden tulemat

Krista Riukula

Inhimillisen pääoman kehittyminen nähdään taloustieteessä enenevässä määrin dynaamisena prosessina (Heckman ja Carneiro 2003; Cunha ja Heckman 2007). Tämän näkökulman mukaan lapsuutta ei tulisi ajatella vain yhtenä periodina, vaan varhaisen lapsuuden aikana tehdyt investoinnit tulisi erottaa myöhemmässä lapsuudessa tehdyistä investoinneista. Investoinnit eri vaiheessa lapsuutta tulisi nähdä toisilleen komplementteina eikä substituutteina. Lapsuuden aikana tehdyillä investoinneilla on erityisen suuret tuotot ja nämä tuotot pitäisi erottaa myöhemmistä investoinneista kahdesta syystä (Heckman ja Carneiro 2003). Ensinnäkin, varhaisessa vaiheessa tehtyjen investointien tuottoja kerätään kauemmin, mahdollisesti jopa läpi elämän. Toiseksi, varhaisessa vaiheessa tehdyt investoinnit kasvattavat myöhemmässä vaiheessa tehtyjen investointien tuottoa. On tärkeää ymmärtää, miten lapsuuden tapahtu-

mat ja investoinnit vaikuttavat myöhempään elämään. Tämän tiedon avulla voidaan luoda politiikkasuosituksia ja paremmin taata yhtäläisiä lähtökohtia yhä useammille.

Väitöskirjassa tarkastellaan kolmen eri politiikan ja tapahtuman vaikutusta koulutus-, terveys- ja perhetulemiin. Kaikissa väitöskirjan kolmessa tutkimusartikkelissa on käytetty koko Suomen populaation kattavia rekisteriaineistoja ja menetelmiä, joiden avulla voidaan tutkia syyseuraussuhteita korrelaatioiden sijaan.

Ensimmäinen artikkeli käsittelee aikaa, jolloin yksilö ei ole vielä syntynyt. Syntymätulemilla, kuten syntymäpainolla, on näytetty olevan kauaskantoisia vaikutuksia muun muassa älykkyydosamäärään, koulutukseen ja palkkaan (Behrman ja Rosenzweig 2004; Black ym. 2007; Almond ym. 2010;). Tässä tutkimuksessa on käytetty hyödyksi syntymärekisteriaineistoja ja sen avulla on tarkasteltu sitä, miten raskaus-

Kirjoitus perustuu Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulussa 16.11.2018 tarkastettuun väitöskirjaan *Essays on Family Economics and Human Capital Development*. Väitöskirjan esitarkastajat olivat professori Katrine Løken (Norwegian School of Economics) ja professori Libertad González (Universitat Pompeu Fabra ja Barcelona GSE). Väitöstilaisuudessa vastaväitelijänä toimi professori Libertad González ja kustoksena professori Marko Terviö (Aalto yliopisto). KTT Krista Riukula (krista.riukula@etla.fi) toimii tutkijana Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksessa.

ajan diabeteksen seulonta vaikuttaa syntymätulemiin, kuten todennäköisyyteen syntyä suurikokoisena.

Kysymykseen, kenet pitäisi testata tai seuloa raskausajan diabeteksen varalta, ei ole vielä osattu vastata yksiselitteisesti. Aihe on tärkeä, koska raskausajan diabetes aiheuttaa sekä äidille että lapselle negatiivisia terveystulemia (Crowther ym. 2005; Langer ym. 2005). Tutkimus on myös osoittanut, että jo se, missä oloissa lapsi kehittyy kohdussa, vaikuttaa suuresti muun muassa hänen koulutukseensa ja työllisyyteensä (Almond ja Currie 2011).

On kuitenkin vaikea selvittää, kenelle raskausajan diabeteksen seulonta on hyödyllinen. Naiset, jotka testataan, saattavat olla muutenkin huonommassa fyysisessä kunnossa ja siten myös heidän terveystulemansa ovat huonompia. Eli jos sellaisenaan katsottaisiin pelkkää korrelaatiota testauksen ja terveystulemien välillä, tulisimme siihen tulokseen, että raskausajan diabeteksen testaus johtaa huonompiin terveystulemiin, mikä on jo intuitiivisestikin väärin. Tarvitsemme asian tutkimiseen jotain sellaista, joka vaikuttaa todennäköisyyteen tulla testatuksi, mutta ei johdu täysin henkilöstä itsestään tai hänen ominaisuuksistaan.

Tutkimuksessa on käytetty hyödyksi uuden seulontasäännösten muodostamaa epäjatkuvuuskohtaa painoindeksin ylipainon rajalla. Siinä on vertailtu naisia, jotka ovat juuri ylipainorajan alapuolella, naisiin, jotka ovat juuri sen yläpuolella. Jälkimmäisten kohdalla todennäköisyys, että heidät testataan, nousee, vaikka käytännössä nämä naiset ovat täysin samanlaisia. Toisen ryhmän naisten painoindeksi sattuu vain juuri ylittämään ylipainon rajan, mistä syystä heidän todennäköisyytensä tulla testatuksi kasvaa.

Tutkimuksessa on katsottu useita eri tulemia, kuten todennäköisyyttä syntyä suurikokoisena ja synnytystapaa, joihin raskausajan diabeteksen testaaminen voisi olemassa olevan kirjallisuuden pohjalta vaikuttaa. Tulosten mukaan ylipainon rajalla ei näy hyppyä näissä eikä muissakaan syntymätulemissa, mikä viittaa siihen, ettei testauksella ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta näille niin sanotuille alhaisen riskin naisille, jotka testataan vain koska heidän painoindeksinsä ylittää ylipainon rajan. Tulokset ovat samanlaisia kuin mitä muista universaalien testausten vaikutuksista on saatu. Olemassa olevat säännöt ja riskitekijöiden tunnistaminen toimivat suurimmassa osassa tapauksia.

Toisessa tutkimusartikkelissa, joka on laadittu yhdessä Kristiina Huttusen kanssa, menään lapsuudessa hieman eteenpäin ja katsotaan, miten vanhemman työpaikan menetys vaikuttaa lapsen myöhempään tulemiin ja päätöksiin, kuten kouluttautumiseen ja työllisyyteen. Lapsuudenaikaiset perhetulot voivat vaikuttaa suoraan lapseen tehtyihin investointeihin, kuten harrastuksiin ja koulutukseen. Aikaisempi kirjallisuus on myös näyttänyt, että työpaikan menetys vaikuttaa muun muassa avioeroihin (Browning ym. 2006) ja muuttamiseen (Huttunen ym. 2018).

Koska työpaikan menetys ja vanhemman ominaisuudet korreloivat todennäköisesti hyvin vahvasti keskenään, työpaikkansa menettäneitä ei voida suoraan vertailla heihin, jotka eivät työpaikkaansa menetä. Syy-seuraussuhteen selvittämiseksi tutkimuksessa on käytetty hyödyksi toimipaikkojen sulkemisia. Lähtökohdana tällöin on se, että yksilön ominaisuudet eivät vaikuta toimipaikan sulkemiseen, jolloin työpaikan menettäminen johtuu ulkopuolisista syistä.

Tutkimuksessa on verrattu 8–15-vuotiaita lapsia, joiden vanhemmat menettivät työpaikkansa toimipaikkasulkemisten takia 1990-luvun alun Suomessa lapsiin, joiden vanhempien toimipaikkaa ei suljettu. Ennen toimipaikkasulkemisia ryhmien vanhemmat olivat samankaltaisia niin työllisyys-, tulo- kuin muilta ominaisuuksiltaan. Toimipaikan sulkeminen johti suuriin ja pitkäkestoisiin tulon menetyksiin ja työttömyyteen.

Yllätykseksemme emme löytäneet vaikutusta lasten kouluarvosanoihin tai alaikäisenä tehtyjen rikosten määrään. Tämä on odottamatonta, koska sokki vanhempien työllisyydelle ja perheen tuloille on suuri ja pitkäkestoinen. Emme myöskään löytäneet vaikutusta lapsen myöhempään tulemiin, kuten palkkaan tai koulutuksen määrään 30 vuoden ikään mennessä. Tulokset tuloksista (Rege ym. 2011; Oreopoulos ym. 2008; Hilger 2016). Sen sijaan tutkimuksesta kävi ilmi, että lapset, jotka yleisesti hyvin usein seuraavat vanhempiansa opintopolkua, valikoituvat todennäköisemmin muille aloille kuin työpaikkansa menettäneet vanhempansa. Alat, joita he valitsevat ovat useammin koulutusaloja, joilla on pienempi työttömyysaste. Tulokset antavat osittain osviittaa siitä, kuinka Suomen sosiaaliturvajärjestelmä ja ilmainen ja laadukas koulutus toimivat. Tulokset kertovat myös siitä, miten nuoret valitsevat koulutusalaansa. Nuorena koettu sokki vanhempien työllisyydessä ja perheen tuloissa saattaa tehdä nuoret enemmän tietoisiksi rahasta ja eri alojen työllisyydestä. He saattavat sokin johdosta valikoitua aloille, joissa työllistyminen on varmempaa.

Väitöskirjan kolmas ja viimeinen artikkeli tarkastelee parisuhteen kestävyyttä ja perhevapaiden yhteyttä. Useassa tutkimuksessa on tar-

kasteltu, miten perhevapaat ja äitiyslomat vaikuttavat äitien työmarkkinatulemiin, kuten palkkaan ja työllisyyteen (Lalive ja Zweimüller 2009; Schönberg ja Ludsteck 2014; Kosonen 2014). Viime vuosina on alettu tutkia myös erilaisten perhevapaiden ja perhepolitiikan vaikutusta lasten myöhempään tulemiin kuten koulutukseen (Dustmann ja Schönberg 2012; Carneiro ym. 2015). Harvat tutkimukset ovat katsooneet näiden ohjelmien vaikutusta vanhempien parisuhteen keston. Tämä on sinällään yllättävää, koska vanhempien ero vaikuttaa sekä vanhempien omaan työllisyyteen (Parkman 1992) että mahdollisesti myös lasten tulemiin (Gruber 2014). Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu, miten kotihoidontuen kuntalisä vaikuttaa parisuhteen keston.

Suomessa vanhempi voi jäädä kotihoidontuella kotiin hoitamaan lasta siihen asti, kunnes nuorin lapsi täyttää kolme vuotta. Kotihoidontuki koostuu hoitorahasta, hoitolisästä ja sisaruslisistä. Jotkut kunnat maksavat näiden lisäksi myös kuntalisää, jonka määrä vaihtelee 70 ja 250 euron välillä. Tämä variaatio kuntalisässä antaa hyvän tutkimusasetelman kotihoidontuen kuntalisän kausaalivaikutuksen tutkimiseen (Kosonen 2014). Tässä tutkimuksessa on verrattu naisia, jotka asuivat eri määrää kuntalisää maksavissa kunnissa samana vuonna tai samassa kunnassa eri vuosina saatuaan ensimmäisen lapsensa, mikä tekee mahdolliseksi selvittää kuntalisän kausaalivaikutusta eri tulemiin.

Tulosten perusteella todennäköisyys jäädä kotiin kasvaa suuremman kuntalisän takia. Vaikutus on myös pitkäkestoinen. Äidit, joiden kunnissa maksettiin kuntalisää, jäivät todennäköisemmin kotiin ja vaikutus heidän työllisyyteensä on negatiivinen vielä viidenkin vuo-

den jälkeen. Kuntalisä kasvatti hieman myös parisuhteen kestoa.

Kuntalisä ei kuitenkaan vaikuta kaikkien äitien todennäköisyyteen jäädä kotiin. Jotkut äideistä olisivat jääneet kotiin joka tapauksessa, ja kuntalisä vain lisää heidän käytettävissä olevien tulojensa määrää. Viimeisessä artikkelissa on tarkasteltu tarkemmin kahta ryhmää äitejä, heitä, jotka kuntalisän takia jäävät kotiin ja joille kuntalisä siten vaikuttaa alentavasti työllisyyteen ja tuloihin, ja heitä, joiden kotiin jääntiin kuntalisä ei vaikuta, koska he olisivat muutenkin jääneet kotiin ja joille kuntalisä siten vain kasvattaa tuloja.

Tulosten mukaan kotiin jääminen vaikuttaa vain vähän parisuhteen kestävyysasteeseen. He, joiden kotiin jäämistä kotihoidontuen kuntalisä lisää, ovat jo valmiiksi muita kestävimmissä parisuhteissa suhteen kestolla mitattuna, ja kotihoidontuen kuntalisän vaikutus vanhempien yhdessä pysymiselle on pieni ja havaittavissa vasta seitsemän vuoden kuluttua ensimmäisen lapsen syntymästä. Sen sijaan nousu tuloissa lisää lähes välittömästi parisuhteen kestoa. Äidit, joille kuntalisä kasvattaa lähinnä vain käytettävissä olevien tulojen määrää, ovat useammin lyhytkestoisissa parisuhteissa, ja kuntalisä tasoittaa tätä. Tämä voi johtua siitä, että vanhemmat riitelevät tällöin vähemmän rahasioista. Koska naisten rahatilanne on nyt parempi kuin aikaisemmin, heillä olisi aikaisempaa enemmän varaa lähteä huonoista suhteista. Tämä tulos on tärkeä ja se tulisi ottaa huomioon, kun tarkastellaan erilaisten perhetukien hyötyjä ja haittoja. □

Kirjallisuus

- Almond, D., Doyle Jr, J., Kowalski, A. ja Williams, H. (2010), “Estimating marginal returns to medical care: Evidence from at-risk newborns”, *The Quarterly Journal of Economics* 125: 591–634.
- Almond, D., ja Currie, J. (2011), “Killing me softly: The fetal origins hypothesis”, *Journal of Economic Perspectives* 25: 153–72.
- Behrman, J. ja Rosenzweig, M. (2004), “Returns to birthweight”, *Review of Economics and Statistics* 86: 586–601.
- Black, S., Devereux, P. ja Salvanes, K. (2007), “From the cradle to the labor market? The effect of birth weight on adult outcomes”, *The Quarterly Journal of Economics* 122: 409–439.
- Browning, M., Moller Dano, A., ja Heinesen, E. (2006), “Job displacement and stress-related health outcomes”, *Health economics* 15: 1061–1075.
- Carneiro, P., Løken, K. V., ja Salvanes, K. G. (2015), “A flying start? Maternity leave benefits and long-run outcomes of children”, *Journal of Political Economy* 123: 365–412.
- Crowther, C., Hiller, J., Moss, J., McPhee, A., Jeffries, W. ja Robinson, J. (2005), “Effect of treatment of gestational diabetes mellitus on pregnancy outcomes”, *New England Journal of Medicine* 352: 2477–2486.
- Cunha, F., ja Heckman, J. (2007), “The technology of skill formation”, *American Economic Review* 97: 31–47.
- Dustmann, C., ja Schönberg, U. (2012), “Expansions in maternity leave coverage and children’s long-term outcomes”, *American Economic Journal: Applied Economics* 4: 190–224.

- Gruber, J. (2004), "Is making divorce easier bad for children? The long-run implications of unilateral divorce", *Journal of Labor Economics* 22: 799–833.
- Heckman, J., ja Carneiro, P. (2003), "Human capital policy", NBER Working Papers 9495.
- Hilger, N. G. (2016), "Parental job loss and children's long-term outcomes: evidence from 7 million fathers' layoffs", *American Economic Journal: Applied Economics* 8: 247–83.
- Huttunen, K., Møen, J., ja Salvanes, K. (2018), "Job loss and regional mobility", *Journal of Labor Economics* 36: 479–509.
- Kosonen, T. (2014), "To work or not to work? The effect of childcare subsidies on the labour supply of parents", *The BE Journal of Economic Analysis ja Policy* 14: 817–848.
- Lalive, R., ja Zweimüller, J. (2009), "How does parental leave affect fertility and return to work? Evidence from two natural experiments", *The Quarterly Journal of Economics* 124: 1363–1402.
- Langer, O., Yogeve, Y., Most, O., ja Xenakis, E. (2005), "Gestational diabetes: the consequences of not treating", *American journal of obstetrics and gynecology* 192: 989–997.
- Oreopoulos, P., Page, M., ja Stevens, A. (2008), "The intergenerational effects of worker displacement", *Journal of Labor Economics* 26: 455–483.
- Parkman, A. M. (1992), "Unilateral divorce and the labor-force participation rate of married women, revisited", *The American Economic Review* 82: 671–678.
- Rege, M., Telle, K., ja Votruba, M. (2011), "Parental job loss and children's school performance", *The Review of Economic Studies* 78: 1462–1489.
- Schönberg, U., ja Ludsteck, J. (2014), "Expansions in maternity leave coverage and mothers' labor market outcomes after childbirth", *Journal of Labor Economics* 32: 469–505.